

Lehet-e szeretni a nyelvtant?

Sok tényezőtől függ egy tanítási óra sikere. Meghatározó a tantárgy jellege, valamint fontos az osztály összetétele is. Azért éppen e kettőt emeltem ki, mert a következőkben ezek középpontba állításával szeretném megosztani tapasztalataimat az olvasóval.

A 10-14 éves gyerekek számára a világ megismerését, értelmezését konkrét tapasztalataik könnyítik meg. Épp ezért többségük körében a környezetismeret, a földrajz, a biológia a legkedveltebb tantárgy. A „népszerűségi listán” igencsak az utolsók között van az anyanyelv. E mostoha sorson próbálnak javítani a különböző alternatív anyanyelvtanítási módszerek.

Még szegedi főiskolásként ismerkedtem meg – s próbáltam ki tanítási gyakorlataim során a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola 1. Számú Gyakorló Iskolájában – egy olyan anyanyelvtanítási módszerrel, mely nemcsak számomra, a pedagógus számára, hanem a tanulók számára is élvezetes volt. Ezenkívül tapasztaltam azt is, hogy sokkal magasabb szintű a gyerekek tudása az azonos korosztálybeli, de hagyományos módszerrel nyelvtant tanulókhoz képest. Ezt az eredményességet elsősorban azért tartottam természetesnek, mert a főiskola gyakorlóiskolájában – úgymond – válogatott gyerekanyag jár, velük könnyebb dolgozni, eredményt produkálni.

A főiskola után Orosházára az V. Sz. Általános Iskolába kerültem, itt tanítok. Ez az intézmény a város külterületén, a központtól 6 km-re elhelyezkedő Rákóczi-telepen található. E városrész gyermekei több szempontból is hátrányos helyzetűek. Nemcsak egy átlag városi gyerekhez, hanem a többi orosházi tanulóhoz képest is. Vázlatpontokban felsorolom a tényeket:

– Egykor – kb. fél évszázada – a település legszegényebb emberei e vidéken éltek. Ennek az ún. „betyárproletár” (Féja Géza kifejezése) rétegnek a leszármazottai járnak ide az iskolába. A múlt nyomai ma is érezhetők az itteni családok anyagi körülményein.

– Mivel a falu messze esik a központtól, ezeknek a gyerekeknek nehezebben hozzáférhető a mozi, a könyvtár stb., mint a nagy, városi iskolák tanulói számára.

– A tanulók iskolához való kötődését minden bizonnyal gyengíti, hogy a nyolc év folyamán különböző tagiskolákba járnak.

– Nincs helyben munkahely, így a szülők messze járnak dolgozni, többen három műszakban. Korán indulnak el otthonról, későn érnek haza. Kevés idő jut arra, hogy együtt legyen a család. A gyerekek könnyen „elkallódnak” ilyen körülmények között.

– Az iskola tantestületének összetétele szinte tanévenként változik.

– Ingerszegény környezet, a szülők iskolai végzettsége általában 8 általános. Érett-ségizett, pláne diplomás szülő alig akad.

Ilyen körülmények között élő gyermekeknek tanítok magyar nyelvet és irodalmat. A fent említett okokból érthető, hogy félve kezdtem el az anyanyelv tanítását 1991 szeptemberében az 5. osztályban a Szegeden kipróbált módszer szerint. Aggodalmamat fokozta; hogy 4. osztály év végén az osztályban egyik gyereknek sem volt ötös osztályzata nyelvtanból.

Azóta a félelem elmúlt. Az én tanítványaim számára is élményszerűek a nyelv-tanórák, s a felmérések, témazárók, egyéb számonkérő dolgozatok eredményének átlaga magasabb szintű a többi osztályokénál.

A következőkben nagyon röviden szeretném bemutatni a módszer lényegét abból a szempontból vizsgálva, hogy miben más a hagyományos módszerhez képest.

A még érvényben levő tantervben is célkitűzés, hogy 8. osztályban év végére a 14 éves gyerek a nyelvet rendszerként szemlélje. Mindezt úgy értnék el a tanítási folyamat során, hogy a felső tagozat négy évfolyamán vizsgáljuk az egyes nyelvi egységek tulajdonságait. A tapasztalatok szerint az eredmény az, hogy tanítványaink fejében csak káosz alakul ki, s még kevésbé használják helyesen anyanyelvünket, mint 4. osztályos korukban.

Annak érdekében, hogy a rendszerszemlélet kialakuljon a gyerekekben, 5. osztályban a tanév elején megismertetjük velük nagy vonalakban a következő modellt:

MIRŐL TANULUNK A MAGYAR NYELV ÓRÁIN?

Beszéd

Nyelv

szövegegész

bekezdés

mondattömb

megnyilatkozás

mondat

mondatrészek

morféma

fonéma

Az elkövetkezendő négy évben mindig innen emeljük ki az egységeket, s vizsgáljuk őket. Elsősorban azt értetjük meg a tanulókkal, hogy miért is van a nyelvre szükség – funkcióját vizsgáljuk –, majd részletezzük azt, hogyan viselkednek az egységek megnyilatkozásba, szövegbe épülve. A gyakorlás során megértik, mennyire fontos a helyes nyelvhasználat.

Az anyanyelvtanítás célja a tanulók szóbeli és írásbeli kifejezőképességének fejlesztése. Ennek érdekében minden órán szövegegésszel foglalkozunk, szövegből kiemelve vizsgáljuk az aktuális egységet, illetve szöveget alkotunk.

Röviden, leegyszerűsítve ennyit a módszer elméletéről.

Az írásom további részében beszámolok a tapasztalataimról: milyen eredménnyel valósítható meg egy olyan tanulóközösségben e módszer alapján az anyanyelvtanítás, ahol a többség nyelvileg is hátrányos helyzetű. Utóbbin azt értem, hogy a gyerekek nagy része olyan környezetben nőtt fel, s él most is, ahol a szülők sem fordítanak gondot a helyes, szabatos kifejezésmódra.

Az ötödikeseim létszáma 26 fő, ebből 6 gyerek túlkoros: 12,13, 14 éves. Kitűnő tanuló az osztályban nincs. Valamennyi tantárgyat figyelembe véve a csoport osztályzatainak átlaga a 3,00 alatt marad. Tehát összességében gyenge közepes képességű osztályról van szó.

A tanév első hónapjában a bevezető téma – Mit tanulunk a magyar nyelv óráin? – tárgyalásakor valamennyi óra határtalan örömet okozott a számomra, mivel minden tökéletesen úgy sikerült, ahogyan azt előtte elterveztem. Valamennyi kérdésemre szó szerint azt a választ kaptam a gyerekektől, amit vártam. Eleinte csak két tanuló jeleskedett a válaszadással, a többiek nem mertek vagy nem tudtak hozzászólni. Azóta az

órai aktivitásuk javult, el merik mondani a véleményüket, a gondolataikat az aktuális témával kapcsolatban. Én is optimista vagyok valamennyi óránk előtt. Tudom, hogy a konkrét példán bemutatva tanítványaim felismerik a nyelvi egységek tulajdonságait, s nem nekem kell ezeket közölni.

Mivel rendkívül rövid idő – fél év – telt el azóta, hogy együtt dolgozom ezzel az osztállyal, így csak részeredményeket közölhetek. Az 1. téma utáni dolgozat írásakor – a nagyon jó szóbeli teljesítményük alapján – már bíztam abban, hogy ők nem a többi osztályban sajnálatosan szokásos 2,5 körüli átlagot fogják teljesíteni, hanem ennél jobbat. (Valamennyi más osztályban is én tanítom szeptember óta hagyományos módszerrel a magyar nyelvtant, ezért ismerem úgy az eredményeket.)

Ahhoz képest, hogy milyen a képességük, kitűnően vették az 1. témazáró képezte akadályt. 8-an ötösrre, 5-en négyesre, 4-en hármásra, szintén 4-en kettesre, s ugyancsak 4-en elégtelenre írták meg. Utóbbinak nem örültem, de valójában számítottam rá. Az átlag 3,36.

A napokban fejeztük be „A morfémák H+J kapcsolata szerinti csoportosítása” című témát. Természetesen írtunk ebből is dolgozatot. Ez még nem témazáró, mivel a következő két résztémazáróval együtt még egyszer számonkérem a jelentéstant. A dolgozat eredménye a következő lett. 22-en írták meg. Ebből 11-en (50%) írták meg ötösrre, négyesre, 8 hármás, 2 kettes, 1 elégtelen született. Az átlag 3,45.

A fenti adatszerű méréseken túl egyéb eredményekről is beszámolhatok. A tanítási cél a gyerekek szóbeli és írásbeli kifejezőképességének fejlesztése. A csoport szóbeli kifejezőképességével nagyon meg vagyok elégedve az osztályban tanító kollégákkal együtt. Az e téren mutatkozó fejlődést a 4. osztályban velük foglalkozó tanítónő is igazolta az óralátogatása utáni megbeszéléskor.

Tanulóim jól szerkesztett mondatokkal válaszolnak a kérdésekre, érthetően beszélnek, és nem motyognak az orruk alatt. Értelmesen, szabatosan, logikusan felépítve fejezik ki gondolataikat. Kulturáltan vitáznak egymással, akár velem is, ha bizonyos kérdésekben nem értenek egyet.

Az írásbeli kifejezőképességük hagy még kívánnivalót maga után. Egyrészt a helyesírásuk gyenge, másrészt sokkal nehezebben fogalmazzák meg gondolataikat írásban, mint szóban. Ha utóbbi ugyanolyan színvonalú lenne, mint a beszédképességük, valamennyi írásbeli számonkérés számszerű átlaga jó néhány tizeddel javulna. Az írásban közepesre teljesítők között nagyon sokan vannak, akik szóban a legkiemelkedőbb teljesítményű, megnyilatkozásaikkal a tanítási órákat leginkább előremozdító tanulók. Akik viszont írásban is kiemelkedően teljesítenek, szóban is ugyanezt a színvonalat hozzák.

Feladatom tehát a továbbiakban az írásbeli gyakorlatok előnyben részesítése az óráimon. Szeretném, ha e téren javulást tapasztalnék, s azonos színvonalon mozogna a tanév végére tanulóim kétféle megnyilatkozása.

Az eredmények között a legfontosabbnak azt tartom, hogy az osztályomban szinte minden gyerek kedvenc tantárgya a nyelvtan. Ennél örömtelibb dolgot egyetlen pedagógus sem kívánhat magának.

